

มาตรการเชิงพุทธปรัชญาในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ

Measures According to Buddhist Philosophy to Prevent Corruption and Misconduct

ถาวร เศษมะพล¹ และ จรัส ลีกา²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Thaworn Sesmapol¹ and Jaras Leeka²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus^{1,2}

Corresponding Author, Email: jarasleeka1@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะและรูปแบบของการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ การทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน การทุจริตทางเศรษฐกิจ และการทุจริตทางการเมือง เพื่อทราบถึงมาตรการต่าง ๆ ในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ มาตรการทางการเมือง มาตรการทางการบริหาร มาตรการการควบคุมจากสาธารณะ และมาตรการทางด้านหน้าที่และ เพื่อนำเสนอมาตรการเชิงพุทธปรัชญาในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ หลักอรรถะ 3 หลักพานพธาน หลักเบญจศีล หลักสุจริต 3 หลักหิริ-โอตตปเป ความสันโดษ สัมมาอาชีวะ และ หลักฆราวาสธรรม 4

คำสำคัญ: มาตรการป้องกัน; การทุจริตและประพฤติมิชอบ; พุทธปรัชญา

Abstract

The objectives of this research are: to present patterns and types of corruption and misconduct: Administrative corruption, Economic corruption and Political corruption To present measures to preventing corruption and misconduct: Political Control, Administrative Control, Public Control and Functional Control to present measures according and to Buddhist philosophy to prevent corruption and misconduct : three

* ได้รับบทความ: 31 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 14 มิถุนายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 23 มิถุนายน 2565

Received: 31 May 2022; Revised: 14 June 2022; Accepted: 23 June 2022

benefit, foundation, five principles, three good faith, Hiriotappa, detached, right livelihood and four virtues for a good household life.

Keywords: Measures Prevent; Corruption and Misconduct; Buddhist Philosophy

บทนำ

การทุจริต หรือคอร์รัปชัน (Corruption) เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานมากแล้ว เพียงแต่ว่าลักษณะการทุจริต นั้นไม่รุนแรง ซับซ้อน และกว้างขวางเหมือนปัจจุบันนี้นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าการทุจริตในประเทศไทย น่าจะเริ่มมาจาก “การจี้มก้อง” ซึ่ง “การจี้มก้อง” เป็นคำจากภาษาจีน “จี้ม” แปลว่า ให้อภัย “ก้อง” แปลว่า ของกำนัล การจี้มก้องมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1894-2310) (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, 2558) โดยพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา มีเหตุผลในการจี้มก้องว่าเพื่อการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างกันและเพื่อการอำนวยความสะดวกในการเข้าไปค้าขายในเมืองจีนกับเพื่อเป็นการสะท้อนว่าพระมหากษัตริย์ไทยเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศ อันจะทำให้ประเทศที่มาคบค้าติดต่อมีความยำเกรงเพราะถือว่าได้รับการคุ้มครองจากจีน ต่อมาการจี้มก้องได้กลายมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวจีน โดยพ่อค้ามักจะนำของกำนัลไปให้ขุนนางข้าราชการชาวสยามเพื่อขอความสะดวกในการทำมาค้าขาย โดยในสมัยนั้นมองเพียงว่าเป็นของกำนัลหรือของฝากมิใช่เป็นการทุจริต จนกระทั่งเมื่อกิจการค้าเริ่มมีการขยายตัวเกิดการแข่งขันกันมากในหมู่พ่อค้าทั้งไทยและต่างประเทศ ทำให้การให้ของกำนัลได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการให้สินบนในรูปแบบของเงินทองแทน การรับสินบนเพื่อแลกกับการอำนวยความสะดวกหรือเพื่อให้ได้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น สิทธิสัมปทาน ตำแหน่งหน้าที่การงาน ฯลฯ เริ่มขยายวงกว้างมีการรับสินบนตั้งแต่ระดับล่างจนถึงขุนนางระดับบน โดยสังเกตจากบทกวีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระบิดาแห่งกฎหมายไทย และทรงเป็นโอรสองค์ที่ 14 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงประพันธ์ไว้ว่า “เอ็งกินเหล้าเมายาไม่ว่าหรอก แต่อย่าออกนอกทางไปให้เสียผล จงอย่ากินสินบาทคาดสินบน เรามั่นชนชั้นปัญญาตุลาการ” จากบทประพันธ์แสดงให้เห็นว่าปัญหาการทุจริต ในสมัยนั้นคงเริ่มรุนแรงและลุกลามในทุกระดับชั้นไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นตุลาการที่พระองค์ทรงประพันธ์บทกวีเพื่อเตือนสติเชิงห้ามปรามมิให้กระทำ

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย การทุจริต ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่องเพียงแต่จะเน้นไปในเรื่องของ “การฉ้อราษฎร์บังหลวง” หรือการทุจริตในวงราชการมากกว่า ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่รัฐบาลพยายามหามาตรการป้องกันและแก้ไขมาโดยตลอด แต่ถึงวันนี้ปัญหาการทุจริตก็ยิ่งหยั่งรากลึกและขยายวงกว้างไปในสังคมไทยจากเดิมที่เป็นการทุจริตในวงราชการหรือภาครัฐ ได้ขยายไปสู่ภาคเอกชนในวงธุรกิจต่าง ๆ รวมไปถึงการทุจริตที่เกิดขึ้นจากการสมรู้ร่วมคิดระหว่างภาครัฐกับเอกชน

การหยั่งรากลึกและความซับซ้อนของการทุจริต ทำให้การหามาตรการป้องกันและแก้ไขการทุจริตนั้น ยากขึ้นเป็นเท่าทวีคูณ

ปัญหาการทุจริต กลายเป็นปัญหาระดับโลกเมื่อสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้มี อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการคอร์รัปชัน ค.ศ.2003 (United Nations Convention against Corruption 2003 : UNCAC) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003 โดยแบ่งออกเป็น 8 หมวด โดยแต่ละหมวดมีสาระสำคัญ ดังนี้ หมวด 1 บทบัญญัติทั่วไป กล่าวถึง ความมุ่งประสงค์ของอนุสัญญา บทนิยามขอบเขตการใช้บังคับของอนุสัญญา และหลักการเคารพอธิปไตยแห่งรัฐ หมวด 2 มาตรการป้องกันการทุจริต กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐบาลที่จะต้องจัดทำนโยบายป้องกันการทุจริตที่มีประสิทธิภาพ หมวด 3 ความผิดทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมาย หมวด 4 ความร่วมมือระหว่างประเทศกำหนดให้รัฐบาล กำหนดรูปแบบความร่วมมือทางกฎหมายระหว่างกันในการรวบรวมและนำเสนอพยานหลักฐาน การส่งผู้ร้าย ข้ามแดน การติดตาม आयัด ยึดและริบทรัพย์สินที่ได้จากการทุจริต หมวด 5 การติดตามทรัพย์สินคืน หมวด 6 ความช่วยเหลือทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หมวด 7 กลไกในการปฏิบัติตาม อนุสัญญา หมวด 8 บทบัญญัติสุดท้าย กล่าวถึง การปฏิบัติตามอนุสัญญา อนุสัญญานี้เป็นการกระตุ้น ให้ประเทศต่าง ๆ ตื่นตัวและร่วมมือกันจัดการกับปัญหาการทุจริตอย่างจริงจัง นอกจากนี้เพื่อเป็นการตอกย้ำ ให้แต่ละประเทศได้เห็นถึงการทุจริตที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรโปร่งใสนานาชาติ (TI : Transparency International) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระนานาชาติที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อรณรงค์การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน จัดทำ CPI : Corruption Perception Index ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยค่าคะแนนตั้งแต่ 0 (คอร์รัปชันมากที่สุด) – 100 (คอร์รัปชันน้อยที่สุด) ยิ่งค่า CPI สูงแสดงว่า ประเทศมีความโปร่งใสมาก คอร์รัปชันต่ำ ยิ่งที่ค่า CPI ต่ำ แสดงว่าประเทศมีความโปร่งใสน้อย คอร์รัปชันสูง ดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index; CPI) เป็นดัชนีที่ตีพิมพ์ทุกปี โดยองค์กร เพื่อความโปร่งใสนานาชาติตั้งแต่ ค.ศ.1995 ซึ่งจัดอันดับประเทศ "จากระดับความทุจริตในภาครัฐ ด้วยวิธีการประเมินผลโดยผู้เชี่ยวชาญและเขียนแบบสอบถามความคิดเห็นโดยทั่วไป CPI มักวัดระดับ ความทุจริตเป็น "การใช้อำนาจสาธารณะในทางที่ผิดเพื่อรายได้ส่วนตัว" การให้คะแนนดัชนีการรับรู้ การทุจริต (CPI) รวมถึงการจัดอันดับของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้รับรู้ถึงความรุนแรง ของปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นในประเทศของตน ในปี ค.ศ.2020 ประเทศไทยได้คะแนนดัชนีการรับรู้ การทุจริต (CPI) 36 คะแนน จากคะแนน เต็ม 100 คะแนน เท่ากับปี 2019 (พ.ศ. 2562) จัดอยู่ในอันดับที่ 104 ของโลก และอยู่ในอันดับที่ 5 ของกลุ่มประเทศอาเซียน เท่ากับประเทศเวียดนาม ซึ่งประเทศสิงคโปร์ ได้คะแนนสูงสุด คือ 85 คะแนน จัดอยู่ในอันดับที่ 3 ของโลก (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2564) จากผลคะแนนดังกล่าวทำให้สำนักงาน ป.ป.ช. เน้นรัฐบาลแก้ไขปัญหการทุจริต และการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเรียกรับสินบนของเจ้าหน้าที่รัฐ

จากผลคะแนนการรับรู้การทุจริต ในปี 2020 เป็นเครื่องบ่งชี้สำคัญถึงสถานการณ์การทุจริตในประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลจำเป็นต้องมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาการทุจริตอย่างจริงจัง เพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติในการสร้างความโปร่งใสในการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคมและประชาชน จะต้องตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการทุจริต และไม่ยอมทนต่อการทุจริต ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่สุจริตส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ และส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต ต่อไป

ความหมายของการทุจริตและประพจน์มิชอบ

ความหมายของคำว่า “การทุจริต (Corruption)” นั้นมีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลายสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. กลุ่มที่มองว่าความหมายของการทุจริต เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามสถานที่ในบริบทของสังคมที่แตกต่างกันไป เช่น อริสโตเติล มองเตสกีเอร์ มองการทุจริตจากบริบททางการเมือง โดยมีความหมายในแง่ของ “ศีลธรรม” “จริยธรรม” หรือ “ความซื่อสัตย์” ของผู้ปกครอง นักวิชาการชื่อเดวิด เอช. เบย์ลีย์ จีไมร์ดัล และ เจ.เอส.นีส์ ให้คำนิยามคำว่าทุจริตจากการให้หน่วยงานราชการสมัยใหม่เป็นศูนย์กลาง (Public – Office – Centered Definitions) นอกจากนี้แล้วยังมีการให้นิยามจากตลาดเป็นศูนย์กลาง (Market - Centered Definitions) โดย ฟาน คลาเวิร์น, เนธานเนียล เลฟ และ โรส-แอคเคอร์แมน จนถึงการทุจริต ที่ใช้นิยามของผลประโยชน์สาธารณะเป็นศูนย์กลาง (Public-Interest-Centered Definitions) ของ คาร์ล ฟรีดริค(รศ.ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์และคณะ, 2533)

2. กลุ่มนักวิชาการ อาทิ Heidenheimer (Heidenheimer, 1989) ได้ให้ความหมายการทุจริตออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกให้ความหมายของการทุจริตโดยโยงกับหน้าที่ของหน่วยงานราชการสมัยใหม่ (Public Office) กลุ่มที่สอง ให้ความหมายของการทุจริตเกี่ยวโยงกับเศรษฐศาสตร์ในเรื่องเกี่ยวกับอุปสงค์ (Demand) อุปทาน (Supply) และการแลกเปลี่ยน (Exchange) และกลุ่มที่สาม ให้ความหมายการทุจริตโดยโยงกับเรื่องผลประโยชน์ ของสาธารณะหรือผลประโยชน์ของประชาชน (Public interest) ในขณะที่ Khan & Jomo (Khan, 2000) ให้ความหมายการทุจริตว่าหมายถึง “การละเมิดกฎระเบียบทางการที่ควบคุมการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะ เพื่อตอบสนองต่อข้อเสนอที่มาในรูปแบบตัวเงินหรือการสนับสนุนทางการเมือง”

3. กลุ่มผู้ที่ให้ความหมายการทุจริตตามฐานคติโดยมีการกำหนดความหมายของการทุจริตที่แตกต่างกันไป เช่น ทินพันท์ นาเคตะ (ทินพันท์, 2520) และ อรทัย ก๊กผล (อรทัย, 2531) ได้ให้ความหมายการทุจริตตาม Heidenheimer โดยแบ่งออกเป็น 4 แง่มุม คือ ด้านการใช้ตำแหน่งหน้าที่การทำงาน ด้านที่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของส่วนรวมด้านกฎหมายและด้านศีลธรรม ส่วน ผาสุก พงษ์ไพจิตร

และ นวลน้อย ตีรรัตน์ (2546) นักวิชาการที่มองว่านิยามของ Khan & Jomo มีความหมายค่อนข้างแคบ เพราะมองจากมุมมองของการประพฤติกฎและปฏิบัติที่ผิดกฎหมายหรือกฎหมายเท่านั้น การทุจริตในความหมายของทั้งสอง คือ “การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนหรือให้กับพรรคพวกโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่หรืออำนาจที่ได้รับมอบหมายเป็นเครื่องมือ พฤติกรรมดังกล่าวอาจผิดหรือไม่ผิดกฎหมาย แต่ขัดกับหลักจริยธรรมหรือขัดกับมาตรฐานความคาดหวังที่สาธารณะชนมีต่อบทบาทของบุคคลสาธารณะ ในขณะที่ สังคีต พิริยะรังสรรค์ (สังคีต, 2549) ได้นิยามว่า “การทุจริต หมายถึง กระบวนการที่บุคคลสาธารณะ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง ครอบครัว วงศาคณาญาติ พวกพ้องและคนใกล้ชิด โดยอาศัยตำแหน่ง หน้าที่กฎหมาย อำนาจที่ได้รับมอบหมายและสถานะในระบบราชการหรืออิทธิพลในทางส่วนตัวเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำดังกล่าวจะผิดกฎหมาย หรืออาจไม่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าการกระทำดังกล่าวจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางด้านเงินทองหรือสิ่งตอบแทนหรือไม่ก็ตาม ถ้าหากการกระทำดังกล่าวขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลสาธารณะ ขัดกับมาตรฐานความคาดหวังของสาธารณะชนที่มีต่อบุคคลสาธารณะ ขัดกับผลประโยชน์ของประชาชนจำนวนมากและขัดกับหลักการแห่งการมีผลประโยชน์ทับซ้อน ก็ถือว่าเป็นการทุจริตทั้งสิ้น”

4. ความหมายทางด้านกฎหมาย

4.1 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1) “ทุจริต” หมายถึง “เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น”

4.2 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทุจริตต่อหน้าที่” หมายความว่า ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติใดๆ ในตำแหน่งหรือหน้าที่หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติใดๆ ในพฤติการณ์ที่อาจทำให้ผู้อื่นเชื่อว่ามีตำแหน่งหรือหน้าที่ซึ่งตนมิได้มีตำแหน่งหรือหน้าที่นั้น หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่ ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น หรือกระทำการอันเป็นความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญาหรือตามกฎหมายอื่น

4.3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 มาตรา 3 “ทุจริตต่อหน้าที่” หมายความว่า ทุจริตต่อหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตกฎหมายว่าด้วยมาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตหรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น และ “ประพฤติมิชอบ” หมายความว่า การกระทำที่ไม่ใช่ทุจริตต่อหน้าที่แต่เป็นการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติใดๆ โดยอาศัยเหตุที่มีตำแหน่งหรือหน้าที่อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายระเบียบข้อบังคับคำสั่งหรือมติของคณะรัฐมนตรีที่มุ่งหมายจะควบคุมดูแลการรับการเก็บรักษาหรือการใช้เงินหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า “การทุจริต” นั้น มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการที่บุคคลสาธารณะ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง ครอบครวั วงศาคณาญาติ พวกพ้องและคนใกล้ชิด
2. เป็นกระบวนการที่อาศัยตำแหน่ง หน้าที่ กฎหมาย อำนาจที่ได้รับมอบหมายและสถานะในระบบราชการหรืออิทธิพลในทางส่วนตัวเป็นเครื่องมือในการกระทำทุจริต
3. การกระทำทุจริตอาจจะผิดกฎหมาย หรืออาจไม่ผิดกฎหมายก็ได้
4. เป็นการกระทำที่ขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลสาธารณะ ขัดกับมาตรฐานความคาดหวังของสาธารณชนที่มีต่อบุคคลสาธารณะ ขัดกับผลประโยชน์ของประชาชนจำนวนมากและขัดกับหลักการแห่งการมีผลประโยชน์ทับซ้อน

ส่วนคำว่า “ประพฤติชอบ” (Misconduct) เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นมาควบคู่กับการทุจริตในภายหลัง ทั้งนี้เพื่อให้ความหมายของการทุจริตมีความครอบคลุม สมบูรณ์ ชัดเจนและทันสมัย สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการทุจริต โดยคำว่า “ประพฤติชอบ” หมายถึง การใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง หรือมติคณะรัฐมนตรีที่มุ่งหมายจะควบคุมการรับ การเก็บรักษา หรือการใช้เงินหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน ทั้งนี้เนื่องจากการทุจริตได้มีการพัฒนาในลักษณะที่ซับซ้อนมากขึ้น จากการทุจริตที่เกิดจากการรับเงินหรือสิ่งของที่มีมูลค่า ได้เปลี่ยนเป็นการให้อาศัยหรือ ยอมให้ผู้อื่นอาศัยอำนาจหน้าที่ราชการของตน ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง หรือผู้อื่นหรือการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยมิชอบ เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้ประโยชน์ ที่มีควรได้เป็นการทุจริต ต่อหน้าที่ราชการ ซึ่งลักษณะการกระทำหรือยินยอมให้ผู้อื่นกระทำการนี้ถือว่าเป็นการประพฤติมิชอบ

ลักษณะและรูปแบบของการทุจริตและประพฤติมิชอบ

ลักษณะและรูปแบบของการทุจริต (Corruption) และประพฤติมิชอบ (Misconduct) นั้น ได้มีการแบ่งรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกันสามารถแยกออกได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มนักวิชาการต่างประเทศ นักวิชาการต่างประเทศในกลุ่มนี้ได้จัดลักษณะและรูปแบบของการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยพิจารณาจาก ขนาด (Size) รูปแบบ (Form) มิติของการทุจริต (Dimension) และระดับความอดทนของชุมชน (Degree of Tolerance) (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2549) ในการพิจารณาจากขนาดนั้น Susan-Akerman(1999) แบ่งการทุจริตออกเป็น 2 ขนาด คือ การทุจริตขนาดเล็ก (Petty Corruption) เป็นการติดสินบนที่กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับล่างและการทุจริตขนาดใหญ่ (Grand corruption) ซึ่งกระทำโดยนักการเมืองและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ในแง่ของรูปแบบนั้น มาร์ค โรบินสัน (1998) ได้แบ่งการทุจริตออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การทุจริตเชิงบุคคล (Incidental)

การทุจริตเชิงสถาบัน (Institutional) และการทุจริตเชิงระบบหรือการทุจริตที่มีผลกระทบต่อสังคมวงกว้าง (Systematic) ในส่วนของรูปแบบนั้น Sangita และ Skidmore (1996) ได้ให้ความเห็นที่ต่างไปว่า การทุจริตไม่ได้มีรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ขึ้นอยู่กับตัวแสดงที่เข้ามาเกี่ยวข้อง สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ จำนวนเงิน กลวิธี ธรรมเนียมปฏิบัติ กฎหมาย และวัฒนธรรมของแต่ละสังคม นอกจากนี้ แม้กระทั่งในสังคมเดียวกันแต่คนต่างรุ่น (Generation) อาจให้ความหมายการทุจริตที่แตกต่างกันไป ในแง่มิติของการทุจริต สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ (Banfield : 1975; Werner : 1983) คือ

1. การทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน (Administrative Corruption) ซึ่งเป็นการใช้อิทธิพลที่เกินกว่าอำนาจของกฎหมายเพื่อไปกำหนดนโยบายและทำให้เกิดผล
2. การทุจริตทางเศรษฐกิจ (Economic Corruption) เป็นการแสวงหากำไรส่วนเกินหรือที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่าค่าเช่าโดยนิยามแล้ว ค่าเช่าถูกสร้างขึ้นเมื่อรัฐเข้าไปจำกัดการทำงานของตลาด
3. การทุจริตทางการเมือง (Political Corruption) เป็นการใช้อำนาจของรัฐบาลโดยขาดคุณธรรมหรืออย่างผิดกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ในแง่ของระดับความอดทนของชุมชนที่มีต่อการทุจริตนั้น Heidenheimer (Heidenheimer, 1989) ได้แบ่งออกเป็น 3 สีคือ สีดำ สีเทา และสีขาว

การทุจริตสีดำ (Black Corruption) หมายถึง การเห็นพ้องต้องกันเป็นส่วนใหญ่ของชนชั้นนำและของมวลชน ที่เห็นว่าการกระทำหนึ่งสมควรจะถูกดำเนิน และเห็นควรที่จะต้องถูกลงโทษ การทุจริตสีเทา (Gray Corruption) เป็นการกระทำที่ชนชั้นนำส่วนหนึ่งเห็นว่าสมควรถูกลงโทษ แต่ชนชั้นนำอีกส่วนหนึ่งเห็นแตกต่างออกไป ในขณะที่เสียงส่วนใหญ่มีความเห็นคลุมเครือ และการทุจริตสีขาว (White Corruption) เป็นเรื่องที่ชนชั้นนำยอมรับและเห็นว่าพอจะยอมรับได้ คือไม่เลวร้ายนัก เป็นเรื่องที่ชนชั้นนำและมวลชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความกระตือรือร้นที่จะให้มีการลงโทษ

2. กลุ่มที่จัดลักษณะและรูปแบบตามลักษณะของการกระทำความผิดหรือตามกฎหมาย อาทิ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (2558) ได้สรุปรูปแบบของการทุจริตไว้ดังนี้

1. การทุจริตเชิงนโยบาย
2. การทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน
3. การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง
4. การทุจริตในการให้สัมปทาน
5. การทุจริตที่เกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน
6. การทุจริตโดยการทำลายระบบตรวจสอบอำนาจรัฐ
7. การมีผลประโยชน์ทับซ้อน
8. การทุจริตโดยการปกปิดการบริหารงานที่ไม่ถูกต้อง
9. การทุจริตโดยการใช้นโยบาย กฎหมาย กฎเกณฑ์ และข้อบังคับต่าง ๆ
10. การทุจริตโดยการใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางมิชอบ
11. การทุจริตโดยไม่กระทำการตามหน้าที่ และ
12. การทุจริตโดยการให้และการรับสินบน จากการศึกษาของจำทูล กองสาร และคณะ (2515) ได้สรุปรูปแบบของการทุจริตได้เป็น 6 รูปแบบ คือ

1. ฝ่าฝืนหลักเลียง หรือบิดเบือน ระเบียบแบบแผนหรือกฎข้อบังคับ
2. จูงใจ เรียกร้อง บังคับ ช่มชู้ หน่วงเหนี่ยว หรือกลั่นแกล้ง เพื่อหาประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้อง
3. สมยอมรู้เห็นเป็นใจ เพิกเฉย หรือละเว้นการกระทำในการที่ต้องปฏิบัติหรือรับผิดชอบตามหน้าที่
4. ยักยอก เปียดบังซึ่งทรัพย์สินของราชการ

5. ปลอมแปลงหรือกระทำใด ๆ อันเป็นเท็จ และ 6. มีผลประโยชน์ร่วมในกิจการบางประเภทที่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ของตนบันดลประโยชน์ได้ ส่วนวุฒิสภาคณะเพรียบจริยวัฒน์ (2542) ได้นำเสนอรูปแบบการทุจริตใน “คู่มือทรรราช” ว่ามี 4 รูปแบบ คือ 1. การทุจริตจากการจัดซื้อจัดหา (Procurement Corruption) 2. การทุจริตที่เกิดจากสัมปทานและสิทธิพิเศษ (Concessionary Corruption) 3. การทุจริตจากการขายสาธารณะสมบัติ (Privatization Corruption) และ 4. การทุจริตจากการกำกับดูแล (Regulatory Corruption) จากการศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกรและคณะ (2543) พบว่าการทุจริตสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1. การทุจริตของเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการเงินและการบัญชี 2. การทุจริตเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้าง 3. การแสวงหาประโยชน์จากงานให้บริการประชาชน งานตรวจสอบหรือควบคุมงานที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรม และ 4. การจ่ายสินบนเพื่อให้ได้การผูกขาดกิจการบางประเภทที่ต้องไปรับสัมปทานจากรัฐบาลและจ่ายเพื่อให้คงสภาพการผูกขาดนั้นไว้

ลักษณะและรูปแบบการทุจริตตามกฎหมายซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ

1. รูปแบบการทุจริตที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา : ความผิดฐานเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์, ความผิดฐานเจ้าพนักงานเรียกรับหรือยอมรับสินบน ฯลฯ พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2502 เป็นพนักงานผู้มีหน้าที่ซื้อ ทำ จัดการ หรือรักษาทรัพย์ใด กระทำการเบียดบังทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือเป็นของผู้อื่น หรือโดยทุจริตยอมให้ผู้อื่นเอาทรัพย์นั้นไป, การเป็นพนักงานผู้มีหน้าที่จ่ายทรัพย์ จ่ายทรัพย์นั้นเกินกว่าที่ควรจ่ายเพื่อประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2542 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2561 และ 2.รูปแบบการทุจริตที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง อาทิ ความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ดังเช่นกรณีการแต่งตั้งผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือพวกพ้องเป็นกรรมการในองค์การภาครัฐที่มุ่งเน้นการดำเนินการเชิงธุรกิจ นอกจากนี้การที่คณะกรรมการหรือผู้บริหารองค์การภาครัฐที่มุ่งเน้นการดำเนินการในเชิงธุรกิจใช้ข้อมูลภายในที่เป็นความลับขององค์กรซึ่งได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางการเงินหรือประโยชน์อื่น ก็จัดได้ว่าเป็นการทุจริตที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง

กล่าวโดยสรุปรูปแบบและลักษณะของการทุจริตและประพฤติมิชอบนั้นมีความหลากหลายและแตกต่างกันแต่สามารถที่จำแนกได้ตามลักษณะที่ร่วมกันได้ ดังนี้ 1. การทุจริตมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น การทุจริตเชิงนโยบายของผู้บริหารประเทศ การทุจริตโดยผู้อุปถัมภ์กับประชานิยม 2. การทุจริตเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่สมควรได้รับ ไม่ว่าจะเป็นเงินทองทรัพย์สิน ตำแหน่ง สิทธิการครอบครอง การบิดเบือน

สิ่งที่ถูกต้อง เช่น การให้และการรับสินบน การฉกฉวยและการแปรรูปทุนของรัฐ การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ การใช้สิทธิพลทางการค้า 3. การทุจริตเป็นการกระทำที่ต้องอาศัยกลอุบาย การวางแผน มีความซับซ้อนและมักอาศัยช่องโหว่ของกฎหมายเป็นเครื่องมือ เช่น การฉกฉวยและการแปรรูปทุนของรัฐ (เครฟต์เคเรซี) การใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางมิชอบ ในลักษณะของการปลอมแปลงเอกสาร การฉ้อฉล หรือการใช้กองทุนของรัฐไปในทางมิชอบ 4. การทุจริตเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง เช่น การไม่กระทำตามหน้าที่การให้เงินบริจาคแก่พรรคการเมืองเพื่อกำหนดนโยบายและออกกฎหมายเพื่อธุรกิจและการค้าของตน 5. การทุจริตที่กฎหมายบัญญัติความผิดไว้อย่างชัดเจนและที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติความผิดไว้อย่างชัดเจน

แนวคิดทฤษฎีและปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตและประพฤติมิชอบ

จากการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการทุจริตที่นับวันจะแก้ปัญหาค่อนข้างยากขึ้น ทำให้มีความพยายามของหลายฝ่ายที่นำเสนอแนวคิดทฤษฎีรวมถึงการหาสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตขึ้น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับการทุจริตที่สำคัญในปัจจุบันมี 3 ทฤษฎีหลัก คือ (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2553)

1. ทฤษฎีค่าเช่าและการแสวงหาค่าเช่า (Rents And Rents Seeking Theory) แนวคิดนี้เป็นของเดวิด ริคาโด, จอห์น สจ๊วต มิลล์ นักวิชาการสำนักคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวคิดนี้ใช้คำว่า “การแสวงหาค่าเช่า” (Rent-seeking) เพื่อใช้อธิบายถึงการทุจริต “ค่าเช่า” เป็นคำย่อของ “ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ” หมายถึง จำนวนเงินที่จ่ายเป็นพิเศษให้แก่บุคคลบางคนเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์บางประการ ค่าเช่าทางเศรษฐกิจเป็นอีกวิธีหนึ่งของการใช้อำนาจของระบบราชการไปในทางที่ผิดเพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล ค่าเช่าเกิดขึ้นเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้สถานะของพวกเขาไปในทางที่ผิดเพื่อรับสินบนหรือเงินที่ไม่สุจริตจากภาคเอกชนเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง 2. ทฤษฎีหัวหน้าตัวแทน (Principal-agent theory) ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์ 2 ท่าน คือ Rose-Ackerman (1994) และ Klitgaard (1988) ทฤษฎีนี้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรธุรกิจกับองค์กรของรัฐบาล มีตัวแสดงอยู่สามตัวคือ หัวหน้าตัวแทนและผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ หัวหน้า (Principal) อาจหมายถึงตัวบุคคล องค์กรและประชาชน หรือบุคคลที่อยู่ในระดับสูงของรัฐบาลก็ได้ ส่วนตัวแทน (Agent) เป็นข้าราชการผู้ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการที่แน่นอนในนามของหัวหน้าในการดำเนินการแทนหัวหน้า ตัวแทนต้องใช้อำนาจในการการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ยิ่งปัญหามีขอบเขตกว้างขวางมาก ตัวแทนก็ต้องใช้อำนาจในการวินิจฉัยเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งอาจทำให้หัวหน้าไม่สามารถควบคุมการทำงานของตัวแทนไม่ได้ทั้งหมด ส่วนผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ (Client) นั้นอาจเป็นได้ทั้งในรูปแบบของบุคคลและองค์กรที่เข้ามามีส่วนได้ส่วนเสียตามทฤษฎีนี้การทุจริตจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแทนไม่ซื่อสัตย์ต่อผลประโยชน์ของหัวหน้าในกระบวนการดำเนินงาน

3. ทฤษฎีการขัดกันแห่งผลประโยชน์ (Conflict of interest theory) ทฤษฎีนี้ ชูมาส มิลเลอร์ และคณะ (2005) ให้นิยามของการขัดกันแห่งผลประโยชน์ว่าประกอบด้วย “ความสัมพันธ์” (Relationship) “การตัดสินใจ” (Judgement) “ผลประโยชน์” (Interest) และ “การดำเนินการอย่างเต็มที่” (Proper exercise) ในขณะที่ วิลเลียม (1987) ให้ความหมายเรื่องการขัดกันแห่งผลประโยชน์ว่าเป็น “สถานการณ์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีผลประโยชน์ส่วนตัวทางการเงินสูงพอที่จะกระทบต่อการใช้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเป็นสถานการณ์ที่ดูเสมือนว่าผลประโยชน์ทางการเงินอาจมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจหน้าที่” กล่าวโดยสรุป การขัดกันของผลประโยชน์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีสองระดับ คือ บุคคล ในคณะรัฐบาลและข้าราชการประจำ ซึ่งอาจจะครอบคลุมไปถึงธุรกิจของครอบครัวนักการเมือง ธุรกิจเอกชน ธุรกิจข้ามชาติ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้มีอิทธิพลและอื่นๆ ได้อีกด้วย การขัดกันแห่งผลประโยชน์สำหรับ รัฐบาลอาจไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ทางการเงินเสมอไปแต่อาจเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองได้ เช่นเดียวกัน รวมถึงการนโยบายสาธารณะของรัฐบาลที่อาจจะกลายเป็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนได้

นอกจากสามทฤษฎีหลักข้างต้นแล้ว จากการศึกษาของ ฐานันท์ วรรณโกวิท (2554) ได้เสนอ ทฤษฎีเกี่ยวกับการทุจริตไว้ 3 ทฤษฎี คือ 1. ทฤษฎีอุปถัมภ์ ที่กล่าวถึงการทุจริตจากการที่ต่างฝ่ายต่างมี ผลประโยชน์ต่างตอบแทน 2. ทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ ซึ่งมีแนวคิดมาจากลำดับขั้นความต้องการของ มาสโลว์ ที่อธิบายว่าการทุจริตเกิดจากความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด และสุดท้ายทฤษฎีปัจจัย สามประการ ซึ่งกล่าวว่าการทุจริตจะเกิดขึ้นเมื่อมีปัจจัยสามประการ คือ ความไม่ซื่อสัตย์ โอกาสที่เอื้ออำนวย และสิ่งที่เร้าหรือปัจจัยเร้า

จากทฤษฎีแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่การศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตขึ้น โดยในระยะแรก ๆ นั้น นักวิชาการส่วนใหญ่ อาทิ เอ็ม.แมคมุลแลน (1961) เอ็ช.เลฟ (1964) คอร์ลีน เลย์ (1965) และ J.S.Nye (1967) มองว่าการทุจริตมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางด้านคุณธรรมของตัวผู้ปกครอง ซึ่งก็คือนักการเมืองและข้าราชการประจำที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบอย่างเป็นทางการ และเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตนของเจ้าหน้าที่รัฐ ต่อมานักวิชาการสำนักเสรีนิยมยุคใหม่ (Neo-liberal school) เห็นว่าการทุจริตเป็นผลสืบเนื่องมาจากตลาดมืด (Black market) เพราะมีการแทรกแซงของรัฐ มากจนเกินไป ยีฟ เมนี (1996) และเอ็ดเวิร์ด ซี.เบนฟิลด์ (1975) นักวิชาการสำนักนี้ได้กล่าวถึงปัจจัย 3 ประการ ที่สนับสนุนให้เกิดการทุจริต คือ 1. การขาดแรงจูงใจที่จะดำเนินงานอย่างสุจริต เนื่องจากความ ไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต 2. การที่อำนาจรัฐได้ขยายขอบเขตเข้าครอบคลุมการดำเนินกิจกรรม ของระบบตลาดมากเกินไป และ 3. การที่หน่วยงานของรัฐมีอำนาจในการควบคุมกำกับดูแลการดำเนิน กิจกรรมของภาคเอกชนมากเป็นพิเศษ ในขณะที่เวอร์เนอร์ (1983) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพล ต่อการเกิดการทุจริตว่ามี 9 ประการ ดังนี้ 1. ระบบอุปถัมภ์ 2. ความไม่เท่าเทียมกันทางฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง 3. สังคมบริโภคนิยมที่มีช่องว่างระหว่างความต้องการกับความสามารถ

ในการตอบสนองในสินค้าและบริการ 4. การมีอำนาจในการควบคุมและแทรกแซงที่มากหรือน้อยเกินไปของรัฐ 5. การมีระเบียบกฎหมายที่มากหรือน้อยเกินไป 6. การขยายขอบเขตของบทบาทหน้าที่ของรัฐบาล และการขยายของเขตของโครงการสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น 7. ภาวะการณ์ขาดแคลนทางเศรษฐกิจและเงินเฟ้อ 8. นักการเมืองที่ไม่ซื่อสัตย์สุจริต และ 9. การมีระบบการสืบสวนและการควบคุมการทุจริตที่ไม่เข้มแข็ง การไม่ให้ความสนใจปัญหาการทุจริตของผู้นำ และการมีความรู้ความเข้าใจที่จำกัดเกี่ยวกับการทุจริตของสาธารณชน

ซึ่งการศึกษาของเวอร์เนอร์มีส่วนที่คล้ายกับการศึกษาของประเทศไทย อาทิ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร (2520) ได้สรุปเกี่ยวกับสาเหตุการทุจริตไว้ 7 ประการ คือ 1. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ 2. เกิดจากความบกพร่องของระบบข้าราชการ 3. การมีอภิสิทธิ์ของนักการเมืองและความอ่อนแอของระบบการเมือง 4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม 5. เกิดจากอิทธิพลของผู้หญิงโดยเฉพาะภรรยา 6. เกิดจากความจำเป็นบังคับให้เอาอย่าง และ 7. ผู้บังคับบัญชาไม่กวัดขั้นหรือบกร่องต่อหน้าที่ พิเชฐ พงษ์โต (2559) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตว่ามี 4 ด้าน คือ 1. ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ 2. ด้านระบบบริหารราชการ 3. ด้านสังคม วัฒนธรรมและศีลธรรม 4. ด้านกฎหมายและวิธีพิจารณาส่วน วราภรณ์ จันทนากุล (2560) ได้สรุปถึงปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดทุจริตไว้ 3 ประการ คือ 1. ทศนคติของคนไทย กลุ่มอาชีพต่าง ๆ 2. ระบบราชการ และ 3. ประสิทธิภาพของตัวระบบราชการหรือการบริหารราชการแผ่นดิน

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปสาเหตุหรือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการทุจริตได้ ดังนี้

1. จากระบบเศรษฐกิจและค่าครองชีพ 2. จากระบบและวิถีทางการเมืองที่ไม่อยู่ในระดับและมาตรฐานที่ถูกต้องสมบูรณ์ 3. เกิดจากระบบหรือระเบียบการบริหารทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติมีปัญหาและบกพร่อง 4. จากสังคม วัฒนธรรม และศีลธรรม ของประชาชนเสื่อม และ 5. จากตัวบทกฎหมายและวิธีการพิจารณาคดีไม่รัดกุมและขาดความยุติธรรม

มาตรการภาครัฐกับการป้องกันการทุจริตและประพฤติชอบ

จากคำปราศรัยของเลขาธิการสหประชาชาติที่ได้กล่าวต่อที่ประชุมองค์การสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2558 ว่า “การทุจริตเป็นหนึ่งในความท้าทายที่มีความสำคัญมากในศตวรรษที่ 21 ผู้นำโลกควรเพิ่มความพยายามขึ้นเป็นสองเท่าที่จะสร้างเครื่องมือที่มีความเข้มแข็งและเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Paradigm Shift) ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินงานด้านการต่อต้านการทุจริตในการรื้อระบบการทุจริตที่ซ่อนอยู่ออกให้หมดและนำทรัพย์สินกลับคืนให้กับประเทศต้นทางที่ถูกขโมยไป...” (สำนักงาน ป.ป.ช., 2560) ประกอบกับการตีพิมพ์ดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index; CPI) ที่ตีพิมพ์ทุกปี

โดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติตั้งแต่ ค.ศ. 1995 ทำให้หลายประเทศตื่นตัวและจริงจังกับการหามาตรการเพื่อมาจัดการกับปัญหาการทุจริตอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพราะดัชนีการจัดอันดับการคอร์รัปชันดังกล่าวนอกจากจะมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศแล้วยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนชาวต่างประเทศที่จะตัดสินใจมาลงทุนในประเทศด้วย

จากความสำคัญดังกล่าวทำให้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตโดยกำหนดเป็น ระยะ ๆ ละ 5 ปี กล่าวคือ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2551 - 2555 ระยะที่ 2 ปี พ.ศ. 2556-2560 และระยะที่ 3 ปี พ.ศ. 2560-2564 นอกจากนี้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2560 รับทราบมติคณะกรรมการต่อต้านการทุจริตแห่งชาติ (คตช.) ที่เสนอให้รัฐบาลประกาศให้ “ปี พ.ศ. 2560 เป็นปีแห่งการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุมัติอนุญาตของทางราชการต่อการรับสินบนทุกรูปแบบ” ตามที่สำนักคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (สำนักงาน ป.ป.ท.) เสนอ โดยมอบหมายให้สำนักงาน ป.ป.ท. ในฐานะฝ่ายเลขานุการ คตช. เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนนโยบายและมาตรการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันต่อการรับสินบนทุกรูปแบบ ต่อมารัฐบาลได้จัดทำแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (21) ประเด็นเพื่อต่อต้านทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561-2580) มีเป้าหมายประเทศไทยปลอดการทุจริตและประพฤติมิชอบ และมีเป้าหมายที่จะทำให้ตัวชี้วัดคือดัชนีการรับรู้การทุจริตของประเทศไทยดีขึ้น โดยตั้งเป้าหมายดังนี้ ปี 2561-2565 อยู่ในอันดับ 1 ใน 54 และ/หรือ ได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 50 คะแนน ปี 2566-2570 อยู่ในอันดับ 1 ใน 43 และ/หรือได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 57 คะแนน ปี 2571-2575 อยู่ในอันดับ 1 ใน 32 และ/หรือได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 62 คะแนน ปี 2576-2580 อยู่ในอันดับ 1 ใน 20 และ/หรือได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 73 คะแนน

จากการศึกษาของอรพินท์ สฟโชคชัย และคณะ (2543) ได้แบ่งมาตรการในการแก้ไขปัญหาการทุจริตของไทยออกเป็นสองช่วงคือ ช่วงแรก : มาตรการก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 มาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนกระทั่งก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 นั้นมักจะเป็นการแก้ไขปัญหาการทุจริตในลักษณะการต่อต้านการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในทางมิชอบ ช่วงที่สอง : มาตรการภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 มาตรการในช่วงนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อใช้ในการควบคุม และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในทางมิชอบซึ่งจะนำไปสู่การทุจริต โดยมีการออกแบบกลไกไว้ 4 กลไก คือ 1. กลไกการกลั่นกรองเลือกสรรคนดีเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ 2. กลไกการตรวจสอบการใช้ อำนาจรัฐ 3. กลไกการปราบปรามและการกำหนดโทษผู้กระทำความผิด และ 4. กลไกกระบวนการร้องเรียน เมื่อพิจารณาถึงมาตรการต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาการทุจริตที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1. มาตรการทางการเมือง (Political Control) เป็นการขจัดเหตุแห่งการกระทำผิด โดยการควบคุมทั้งก่อนและหลังการกระทำ เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

หรือซ่อนเร้นเจตนาทุจริตได้ เช่นการกำหนดให้คณะรัฐมนตรีแถลงนโยบายต่อรัฐสภา การควบคุมทางการเงินทั้งก่อนและหลังการใช้เงิน

2. มาตรการทางการบริหาร (Administrative Control) โดยใช้วิธีการปรับปรุงหน่วยงานบริหารให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งทำโดยการออกกฎหมายใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบและความซับซ้อนในการทุจริตมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ การอุดช่องโหว่ของกฎหมาย แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขตัวบทกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการนำเอาหลักการหรือมาตรการใหม่ ๆ มาใช้ปรับปรุงแก้ไขวิธีการ หรือมาตรการเกี่ยวกับการควบคุมหรือตรวจสอบการปฏิบัติงานให้รัดกุมยิ่งขึ้น เช่น การตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง การออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 การออกระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ ตามกฎหมายว่าด้วยมาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2557 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2561

3. มาตรการการควบคุมจากสาธารณะ (Public Control) เช่น ในเรื่องของการสร้างกระแสสังคมและสถาบัน ในการป้องกันและต่อต้านการทุจริตผ่านการสร้างองค์กรกลางหรือองค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามการทุจริต คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ตรวจการแผ่นดิน ศาลปกครอง สื่อสารมวลชน NGOs

4. มาตรการทางด้านหน้าที่ (Functional Control) เป็นมาตรการที่ใช้กระบวนการขัดเกลาอบรมบ่มนิสัย ผ่านกลไกต่าง ๆ ในสังคม เช่น การสร้างให้ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองมีจิตสำนึกในอำนาจ ความรับผิดชอบของตน การจัดการฝึกอบรมเพื่อแก้ค่านิยมของข้าราชการและประชาชนทั่วไปผ่านสถาบันที่ใกล้ชิดประชาชน (ครอบครัว วัด สถาบันการศึกษาฯ) นอกจากนี้ยังใช้มาตรการในการอบรมทางด้านจริยธรรม คุณธรรม หลักธรรมาภิบาลให้แก่ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ และบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

การนำพุทธปรัชญามาใช้เป็นกลไกหนึ่งในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ

นอกจากการนำมาตรการต่าง ๆ 4 มาตรการ ที่นำเสนอมาแล้วนั้นได้มีการเสนอแนะให้นำมาตรการทางพุทธศาสนาเป็นกลไกหนึ่งในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ดังปรากฏในคำสั่งคณะกรรมการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่ 4/2563 สั ง ณ วันที่ 27 สิงหาคม 2563 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำรายละเอียดในการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เพื่อสร้างสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริตโดยใช้กลไกทางพระพุทธศาสนา

เพื่อเป็นการดำเนินการตามภารกิจดังกล่าวคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ร่วมกับ มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2563) โดยมหาเถรสมาคมมีมติให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย (มมร.) และพระสงฆ์ ร่วมดำเนินการประยุกต์หลักธรรมคำสอนกับหลักสูตรด้านพุทธศึกษา : Anti-Corruption Education ตามหลักการ “บวร” บ้าน วัด และโรงเรียน (ราชการ) เผยแพร่ให้แก่พุทธศาสนิกชนทุกช่วงวัยทั่วประเทศ (อนุบาล/ประถม/มัธยมต้น-ปลาย/อุดมศึกษา/วัยทำงาน/ผู้สูงอายุ) เพื่อประชาชน (บ้าน) และหน่วยงานของรัฐ (โรงเรียนหรือราชการ) เกิดความเกรงกลัว ละอายต่อการกระทำทุจริต ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ มีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริต หลักธรรมหรือหลักพุทธปรัชญาที่นำมาประยุกต์เพื่อป้องกันการทุจริตในหลักสูตรด้านพุทธศึกษา : Anti-Corruption Education สามารถสรุปได้ดังนี้ 1. หลักอรรถ 3 หมายถึง ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมาย 3 ประการ ได้แก่ อัตตัตถะ หมายถึงประโยชน์ตน ปรัตถะ หมายถึงประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตถะ หมายถึง ประโยชน์ส่วนรวม หลักอรรถ 3 เน้นให้มีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งจะเป็นแนวทางในการป้องกันการทุจริตในรูปแบบผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการขัดกันของผลประโยชน์ (Conflict of interests)

2. หลักปหานปธาน คือ การช่วยแก้ปัญหาทุจริตเพื่อให้สังคมอยู่ได้ โดยช่วยกันเป็นหูเป็นตา คอยสอดส่องปัญหาการทุจริตต่าง ๆ ในบ้านเมืองและคอยแจ้งเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ นอกจากนี้แล้วยังต้องรู้จักป้องกันและควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจไปกระทำการทุจริตและต้องรู้จักยกย่องและชื่นชมคนทำดี

3. หลักหิริและโอตตปปะ คือ ความละอายและความไม่ทน โดย “หิริ” หมายถึง ความละอายใจต่อการทำความชั่ว ความละอายต่อความชั่วเกิดจากนึกถึงความเป็นคนดีและศักดิ์ศรีของวงศ์แล้วเกิดความละอายใจที่จะกระทำการทุจริตและประพฤตินิষอบ ส่วน “โอตตปปะ” หมายถึง ความเกรงกลัวต่อความชั่ว ความกลัวบาปหรือกลัวในผลกระทบที่จะได้รับ

4. หลักสุจริต 3 ประการ คือ มโนสุจริต (คิดดี) วจิสสุจริต (พูดดี) และกายสุจริต (ทำดี) โดยหลักสุจริตนั้นมโนสุจริตก็คือ คุณธรรม ส่วนวจิสสุจริตและการสุจริต รวมกันคือจริยธรรม เป็นการควบคุมความประพฤติทำให้คนเป็นคนดี คนดีจะมองว่าการปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม โดยอาศัยหลักสุจริต 3 ในการปฏิบัติหน้าที่ ได้แก่ ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ ไม่ละเว้นหน้าที่และไม่ทุจริตต่อหน้าที่

นอกจากนี้แล้ว พิเชฐ หังโต (2559) ได้นำเสนอหลักธรรมเพื่อป้องกันการทุจริต ดังนี้

1. หลักปฏิบัติในเรื่องศีล 5 โดยเฉพาะข้ออุทเทสสันนาทาน ที่ทำให้คนตระหนักถึงการไม่ละเมิดเบียดบังในทรัพย์สินของคนอื่น หรือของประเทศชาติ 2. หลักปฏิบัติเรื่อง “สัมมาอาชีวะ” กล่าวคือ

ต้องส่งเสริมให้เกิดการ “ยังชีพ-ประกอบอาชีพ” ที่สุจริตเป็นไปตามครรลองที่สุจริตชนพึงกระทำ ส่วนวรรณ จันทนากุล (2560) มองว่า หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ควรนำมาปรับใช้ในการป้องกันการทุจริต มี 2 อย่างคือ 1. หิริ-โอตตปเป คือ ความละอายแก่ใจในการทำบาป และความสะดุ้งกลัวต่อผลแห่งบาป 2. ธรรมะ มงคลชีวิต ข้อที่ 24 “มีความสันโดษ” คนที่ยึดมั่นในความสันโดษ คือ ยินดีกับของของตน ยินดีกับสิ่งที่ได้มา และรู้จักพอ รู้จักประมาณ บุคคลเหล่านี้จะไม่กระทำการทุจริต กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าหลักทางพุทธปรัชญาที่หลายฝ่ายเห็นว่าควรนำมาปรับใช้เพื่อเป็นมาตรการในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ คือ หลักอรรถ 3 หลักทานปธาน หลักหิริและโอตตปเป หลักสุจริต 3 ประการ หลักเบญจศีล หลักปฏิบัติเรื่อง “สัมมาอาชีวะ” นอกจากหลักดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าหลักธรรมในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า “หลักฆราวาสธรรม 4” ก็สามารถนำมาปรับใช้เป็นมาตรการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบได้ โดย “หลักฆราวาสธรรม 4” คือ หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนมีอยู่ 4 ประการคือ 1. สัจจะ คือ ซื่อสัตย์สุจริต,ซื่อตรงและจริงใจต่อหน้าที่การงานของตน 2. ทมะ คือ การฝึกฝนอบรมตนเอง และข่มใจตนเองไม่ให้ไปยึดติดกับอบายมุข คือ ความโลภอยากได้ในสิ่งที่ได้ไขว่ของของตน, ความโกรธ, ความหลง เป็นต้น 3. ขันติ คือ ความอดทน ในที่นี้หมายถึง อดทนต่อกิเลส ต่อสิ่งชั่วร้าย ต่อภาระที่จะเข้ามาครองใจจิตใจของตนไม่ให้หลงไปกระทำความผิดนั้น ๆ 4. จาคะ คือ การสละ ในที่นี้รวมถึงการสละกิเลส,สละอารมณ์ออกไปจากใจของตน ไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยจิตใจของเรา

สรุป

ปัญหาการการทุจริตและประพฤติมิชอบเป็นปัญหาเรื้อรังที่หลายฝ่ายพยายามหามาตรการเพื่อนำมาใช้ในการป้องกันในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าปัญหาที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาการทุจริต และประพฤติมิชอบ คือ การขาดความจริงจัง การขาดความต่อเนื่อง และการขาดระบบการติดตามผลอย่างมีประสิทธิภาพ ในเรื่องของความจริงจังนั้นจะเห็นได้จากที่หน่วยงานหลายฝ่ายจัดทำคู่มือเกี่ยวกับการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบเพื่อสนองนโยบายตามแผนยุทธศาสตร์ของชาติของรัฐบาล แต่ไม่ได้นำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและเต็มທີ່ดังที่เอกสารระบุไว้ รวมถึงหากมีการนำไปปฏิบัติก็เพียงทำเพื่อผ่าน ๆ มิได้มีความต่อเนื่อง อาทิการนำข้าราชการไปปฏิบัติธรรมที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา เป็นการปฏิบัติเป็นครั้งคราวไม่ได้ทำเป็นประจำ ซึ่งทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในส่วนของการติดตามผลนั้นควรมีการทำแบบประเมินก่อน-และหลัง การร่วมโครงการต่าง ๆ เพื่อจะได้รับทราบผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน และทราบถึงข้อที่ควรปรับปรุงเพื่อนำไปสู่การจัดทำโครงการใหม่ต่อไป

สำหรับหลักพุทธปรัชญาที่ควรนำมาปรับใช้เป็นมาตรการสำคัญในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบนั้น ควรนำมาใช้เป็นมาตรการ “ต้นทาง” กล่าวคือ เริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็กโดยผ่านการจัดทำผ่านสื่อต่าง ๆ อาทิ การทำหนังสือที่มีเรื่องราวบอกถึงโทษของการกระทำทุจริต เช่น การขโมยของการลอกข้อสอบเพื่อน การจัดทำสื่อการเรียนการสอนเรื่อง หิริโอตตปปะ การมอบหมายงานให้จัดนิทรรศการเกี่ยวกับศีลห้า รวมถึงการให้เขียนบทความเกี่ยวกับความสันโดษ เป็นต้น ในส่วนของการปลูกฝังพุทธปรัชญาให้กับข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่นั้น นอกจากจะจัดให้มีการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนาแล้ว ควรมีการจัดให้มีการฟังธรรมโดยเฉพาะหลักธรรมาภิบาลเพื่อเป็นการกระตุ้นและเตือนสติมิให้กระทำการทุจริต อย่างน้อยเดือนละครั้ง นอกจากนี้หากต้องการให้เกิดการจดจำว่าสิ่งใดคือการทุจริตไม่ควรกระทำ รวมถึงหากกระทำแล้วจะได้รับโทษเช่นไรนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการนำทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory) หรือ ทฤษฎีกระสุนปืน (Bullet Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีการสื่อสารมวลชนมาปรับใช้ก็จะสามารถทำให้จดจำได้หรืออย่างน้อยก็ทำให้เกิดความคุ้นชิน หลักของทฤษฎีนี้คือการที่เชื่อว่า หากนำสาร (เนื้อหาหรือสิ่งที่ต้องการให้จดจำ) ส่งไปถึงผู้รับสารโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การโฆษณา สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ บทเพลง ในลักษณะที่มีความถี่ ชั่ว ๆ มีความบ่อยครั้งและสม่ำเสมอ จะทำให้ผู้รับสาร ซึ่งในกรณีนี้คือบุคคลที่เราต้องการให้จดจำหลักพุทธปรัชญาต่าง ๆ ในปัจจุบันทฤษฎีนี้ถูกนำมาใช้กับวงการบันเทิง โดยเฉพาะในช่วงที่มีการโปรโมตเพลงซิงเกิ้ลใหม่ ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะประสบความสำเร็จเพราะผู้ฟังจะจดจำจนติดหูและกลายเป็นเพลงฮิตในที่สุด เมื่อมองในภาพรวมผู้เขียนเชื่อว่าหากหลายฝ่ายมีความร่วมมือกันในการมีนโยบายและการดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติชอบที่สอดคล้องกันอย่างจริงจัง เป็นระบบและต่อเนื่อง รวมถึงมีการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในการติดตามผลอาจเป็นในรูปแบบที่แต่ละองค์กรมาประชุมร่วมกันเพื่ออภิปรายถึงการดำเนินงานรวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันหาทางแก้ไข ก็จะทำให้การจัดการกับปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในส่วนของการนำเอาหลักทางพุทธปรัชญามาปรับใช้เป็นกลไกสำคัญของมาตรการต้นทางนั้น วัตถุประสงค์แรกก็เพื่อปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อให้เติบโตในลักษณะมีจิตสำนึกและเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่กระทำการทุจริตต่อไป วัตถุประสงค์ถัดมาเพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนทั่วไปได้ร่วมมือกันในการสอดส่องและแจ้งเจ้าหน้าที่เมื่อพบเห็นการทุจริตตามหลักหลักปทานปธาน วัตถุประสงค์สุดท้าย คือ ต้องการให้ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ผู้บริหารตามหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีหลักธรรมที่จะนำไปเตือนสติกระตุ้นจิตสำนึกเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่สามารถจะกระทำการทุจริตได้ เช่น หลักหิริ-โอตตปปะ หลักอัสติ 3 และหลักขรวาธธรรม 4 เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- จรี วิจิตรวาทการ. (2558). ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันโลก ปี 2558 ไทยได้ที่ 76 จาก 168 ประเทศ. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2559, จาก <http://thaipublica.org/2016/01/corruption-perceptions-index-2015-thailand/>
- บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา. (2557). หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา : หลักการสำคัญเพื่อต่อต้านป้องกัน การทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทย. (การประชุมวิชาการ ระดับชาติ มจร : Books of Abstracts and MCU Congress Proceedings). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2537). คอร์รัปชันกับประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิเชษฐ หังโต. (2559). พุทธธรรมกับการป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทย. *จันทร์เกษมสาร*, 22(43), 10-12.
- มหาเถรสมาคม. (2564). หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนากับหลักสูตรด้านทุจริตศึกษา. (รายงานวิจัย). สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- วรารณ จันทนากุล. (2565). การแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันแนวพุทธ. สำนักงานอัยการสูงสุด, หลักสูตร ว.ป.อ., รุ่นที่ 60. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://shorturl.asia/fK1jM>
- สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. (2553). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ. (รายงานวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ กระทรวงยุติธรรม.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2549). ทฤษฎีคอร์รัปชัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (21) ประเด็น การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ.2561-2580). สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2565, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=7433&filename=anti_corruption.